

MØDE MED FORTÆLLEREN

Af Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg

Hvordan kan man beskrive relationen mellem fortælleren og den udefrakommende interviewer og forsker? Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg gik efter informanten, men mødte i stedet den reflekterende fortæller, der ved, hvad der er vigtigt at fortælle, har lagt en plan og har valgt ud, hvad han vil drage frem.

Den 12. juni 1998 begav vi os ud på den lange rejse fra Danmark over Atlanterhavet til Rio de Janeiro for at deltage i *Xth International Oral History Conference*. Med os i bagagen havde vi spørgsmål til diskussion. De er opstået ud af vores praksis og forskning i tilknytning til den livshistoriske erindringsfortælling.

Spørgsmålene drejer sig om, hvordan man i dag kan få øje på og øje for fortælleren, og hvordan man kan beskrive relationen mellem fortælleren og den udefrakommende feltarbejder eller interviewer og forsker.

For tiden diskuteres disse problemstillinger ikke i SFAH. I tidligere debatter var den dominerende position, at den berettende er at betragte som en historisk kilde og intervieweren som den, der alene skal spørge, reflektere og analysere. Det, der ikke er svar på den interviewendes spørgsmål, falder ind under kategorien "at køre 'frihjul'"¹, og fortællingen som et særegent kulturelt udtryk er ude af syne.

Denne position er gennem de sidste årtier til gengæld blevet kritisk diskuteret i et internationalt forum, nemlig Oral History. Vores bidrag til debatten i Brasilien havde overskriften: *Møde med fortælleren – en gensidig læreproces*.

Ligestillethed som læreproccs

Når man i et kapitalistisk land som Danmark opsøger arbejdere, for at de skal fortælle deres livshistorie, spørger man til en oversat og undertrykt historie. Den forståelse af arbejderhistorien svarer til arbejderes egne erfaringer. Fra deres skoletid og gennem voksenlivet har de gjort den samme erfaring: det er ikke deres hverdagsliv og kultur, der er bærende i institueret forskning, i historieundervisning, i litteratur eller i mediernes kunst- og kulturopfattelse.

I samarbejde med fagforeninger bringer vi arbejdere sammen, for at de kan få mulighed for at fortælle deres erindringer til hinanden.² Den form for kulturelt arbejde er i dag ikke

givet på forhånd. Der er tale om en truet fortællertradition. Som Walter Benjamin allerede i 1936 skriver: "Fortælleren – hvor fortroligt navnet end forekommer os – er i sin levende virksomhed ingenlunde helt nærværende for os. Han er for os noget allerede fjernet og noget, der fjerner sig mere og mere. (...) Det er, som var en evne, der forekom os uafhængelig, den mest sikrede blandt de sikre, blevet taget fra os. Nemlig den evne at udveksle erfaringer."³

Da der skal spørges og fortælles i et hierarkisk samfund, er *ligestillethed* ikke givet på forhånd. "Så længe den ulige magtfordeling i samfundet skaber barrierer mellem forskere og den viden, de søger, vil magt være et centralt spørgsmål, som rejses, implicit eller eksplicit, i hvert møde mellem forsker og informant. At behandle spørgsmålet om magt åbenlyst gør feltinterviewet til et eksperiment i lighed."⁴

I det følgende vil vi berette om, hvordan vi blev stillet over for dette problem. I 1982-83 gjorde vi vores første erfaringer med feltarbejde. På det tidspunkt forstod vi os selv som interviewere, der skulle udspørge arbejderne, informanten. Han skulle tjene som mundtlig kilde til hverdagslivets historie i arbejderklassen.

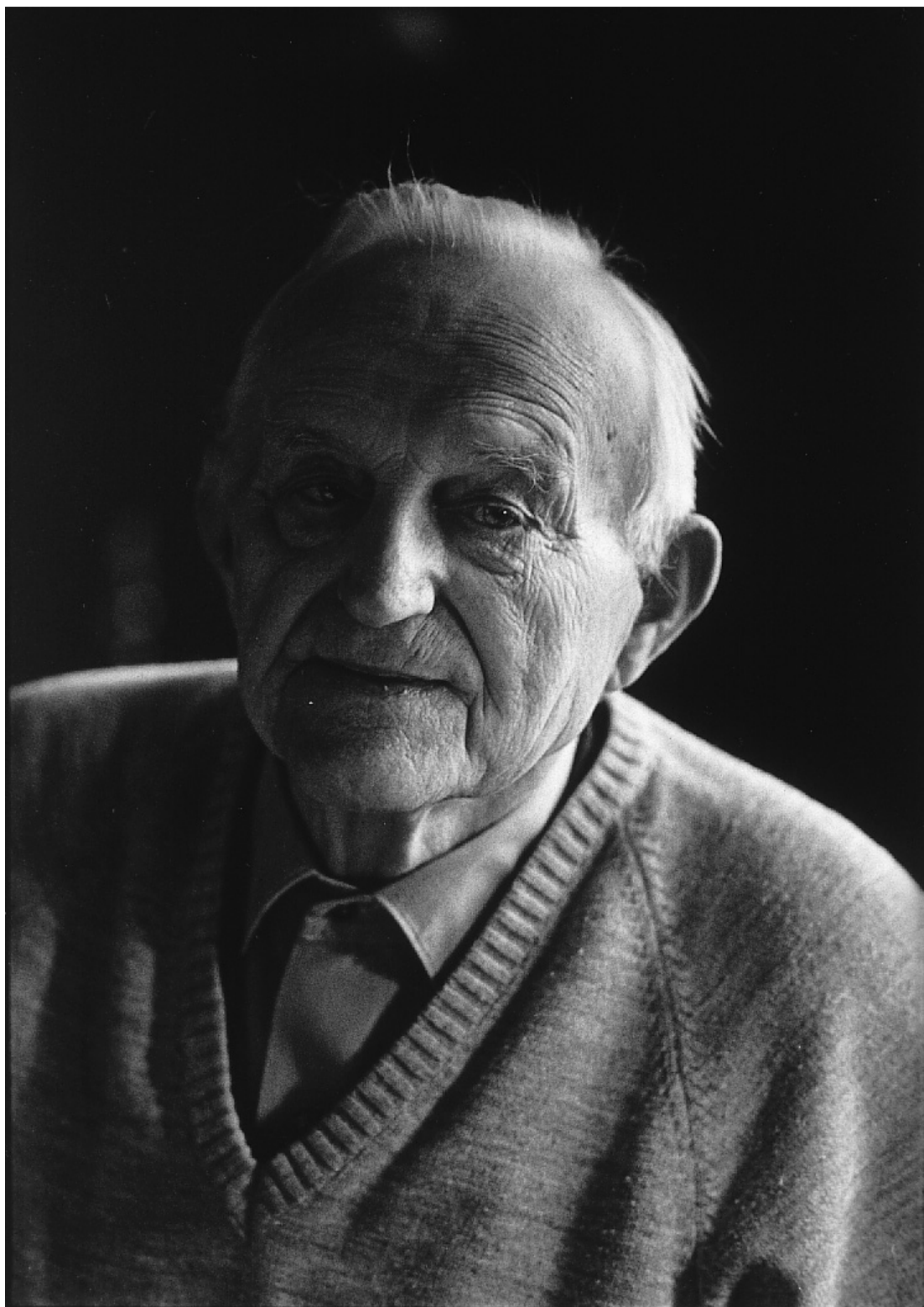
For at blive klogere skal man være så heldig at møde en fortæller som Alfred Kristensen, pensioneret arbejdsmand, 87 år gammel. Vi sidder i hans stue, interviewet går i gang. Det går trægt. Vi når at stille 16 spørgsmål inden for de første par minutter. Alfred Kristensen svarer pligtskyldigt med én sætning eller så. Lytter man til båndet, kan man høre en ubestemmelig form for tavshed efter hvert svar. De interviewende har 'sikkerhedsnettet' med og går frem efter den præfabrikerede spørgeliste. De når ikke at give sig tid til at lytte – måske registrerer de en tøven, men den når ikke at trænge ind, blive reflekteret og føre til øget opmærksomhed over for, hvad der bliver undertrykt i situationen. Efter det 16. spørgsmål afbryder Alfred Kristensen og nægter dermed at indgå i den forudbestemte udlægning af situationen. Han forholder sig reflekteret til situationen. Misforholdet mel-

lem spørgsmålene og det, han havde på sinde, bliver for stor, så han siger: "Men det var ikke dér, jeg havde tænkt at begynde"⁵

Her stødte vores forståelsesmåde og korte vej til spørgsmålene sammen med en fortællers verden. Kulminationen opstod, indholdsmæssigt set, da vi havde spurgt til, om han som barn havde arbejde at gøre hjemme, og han havde svaret: "Næh, ikke sådan. Ikke andet end kunster. Det har jeg altid været god til"⁶ Vi ville så høre ham fortælle noget om dem. Joh, det kunne han såmænd godt, men han havde nu tænkt sig at begynde med at fortælle om de situationer, hvor skrækken kom ind i hans liv. Skrækken for mus og for skorstensfejeren, som de voksne truede med, og frygten for at faderen skulle dø. Han skildrer situationen i hjemmet, da den frygtelige julestorm i 1902 raser, og de venter på faderen. Han og hans makker kommer som de sidste ind fra havet. Så føjer Alfred Kristensen til: "Og så var alting jo reddet i den situation."⁷

Han ville fortælle med døden for øje. Det perspektiv udsprang fra barndommen og fattigdommen og forbandt sig ikke mindst med faderen. På spørgsmålet om, hvor de boede, svarede han, at de flyttede mange gange, alt efter faderens skiftende arbejde: "Sådan, sådan har hele livet været"⁸ Den sorgfuldhed, som også rummes i den sætning, fik først direkte udtryk, da vi efter interviewenes afslutning kom med en kopi af båndene, og vi hørte dem sammen. Da sagde Alfred Kristensen bevæget: "Sådan var det. Det er sandt." Og vi bekræftede det alle tre, idet vi græd. At han også fortalte med sin egen død for øje, kan vi først i dag forstå.

Vi gik efter informanten og mødte fortælleren, ham der ved, hvad der er vigtigt at fortælle, har lagt en plan, har valgt ud, hvad han vil drage frem. Således blev vi gjort opmærksomme på, at vi måtte revidere vores syn på os selv som ledende og udspørgende interviewere. Vejen til ligestillethed i situationen går gennem en lyttende spørgen. Det udelukker ikke, at vi kan have en plan, men den kan aldrig få en styrende rolle. De interviewende kan på lige fod med fortælleren medvirke til

Alfred Kristensen

at få den oversete historie frem – også den, der kan være undertrykt i den enkeltes eget liv og fortælling.

Det kan f. eks. dreje sig om en faglært byarbejder, der er vokset op på landet under fattige kår, og som i byen har lært at tie om sin barndom, fordi de faglærte byarbejdere ser ned på dem fra landet. Ham kan vi spørge sådan, at han kan forstå, at vi er på landarbejdernes side. Og dermed kan vi medvirke til at befri den periode af hans livshistorie fra tavshedens herredømme. Skal den proces lykkes, indebærer den, at vi træder ud af den såkaldte 'objektive' position og vælger side, så fortælleren kan blive klar over, at vi ikke deler fordomme med de faglærte byarbejdere. Vores erfaring svarer til Alessandro Portellis, når han fremhæver, at: "mundlig historie aldrig kan blive fortalt, uden at man vælger side, eftersom 'side' altid er til stede i fortællingen."⁹

En læreproces

Walter Benjamins fortæller er den klassiske, der har til huse, hvor håndværket udøves i en koordination mellem 'sjæl, øje og hånd' så langt tilbage i historien som til mytisk tid.¹⁰ Men hvor langt *frem* i tiden? For Benjamin er fortællerens skikkelse forsvindende i takt med håndværkets og det længe vedvarende arbejdes uddøen. Han spørger ikke, om lønarbejdet kunne give fortælleren en ny skikkelse, der kunne rumme den gamle i sig. Men under lønarbejdet har vi mødt fortælleren i en skikkelse, som vi vil kalde den reflekterende fortæller.

Hvordan opdagede vi den reflekterende fortæller? Vi mødte ham uden at kunne kende ham som i tilfældet med Alfred Kristensen. Først da vi havde tilegnet os Walter Benjamins *Fortælleren*, kunne vi ud fra landarbejderen, arbejdsmanden, maskinarbejderen, socialdemokraten og kommunisten se fortællerens skikkelse træde frem, "ligesom et menneskehoved eller en dyrekrop kan fremtræde i en klippe for den betragter, der har den rette afstand og den rigtige synsvinkel".¹¹

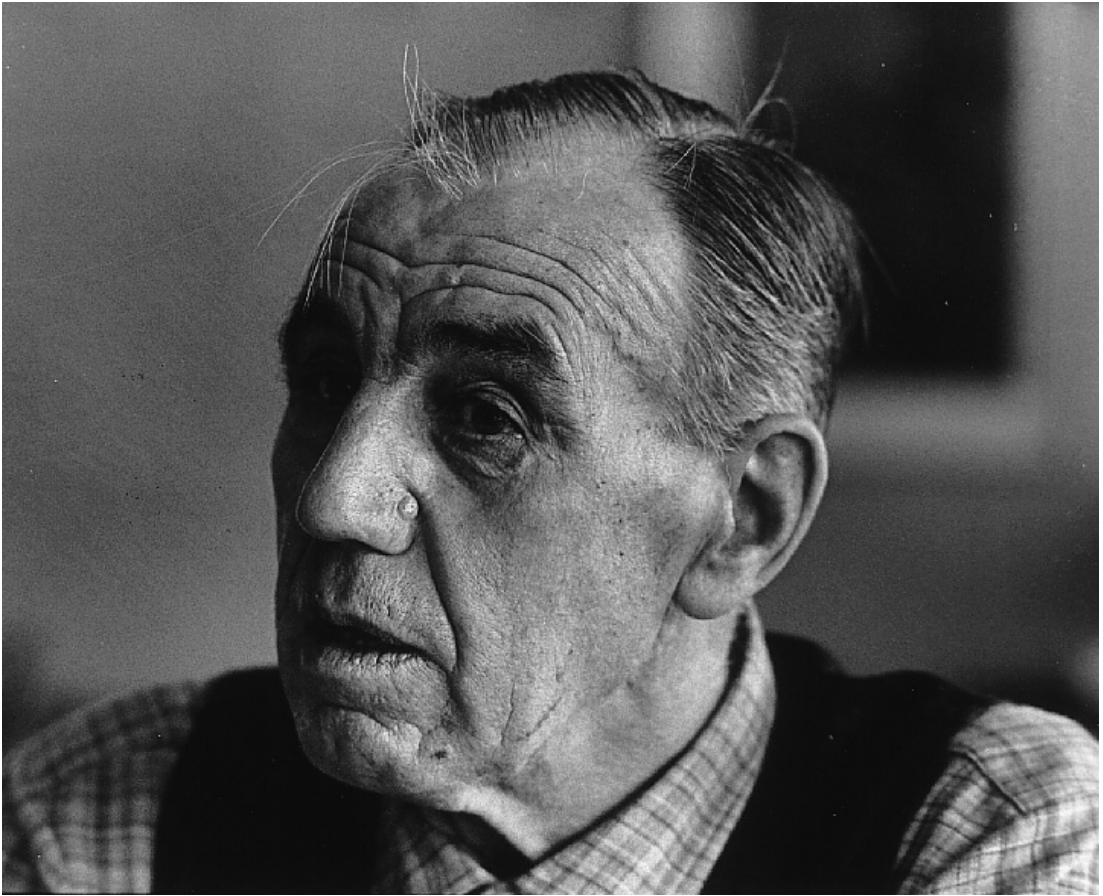
I 1982 mødte vi frem hos Henry Mogens, 69 år, kommunist og pensioneret

smed, i den tro, at vi skulle være de spørgende og reflekterende, analyserende. Af Henry Mogens lærte vi, at arbejderen som fortæller selv kan varetage de funktioner. Således udvikles det område, hvor ligestillethed og samarbejde kan råde på trods af den samfundsmæssige arbejdsdeling. I det følgende skal gives et eksempel. Henry Mogens fortæller i 1982 om arbejdsløsheden i 1930'erne:

"Jeg havde arbejdet cirka et lille halvt år efter, jeg var udlært. Dér, da jeg havde gået arbejdsløs et par måneder, jeg gik op ad Fredensgade – det var om sommeren i maj eller først i juni måned. Så kom jeg lige pludselig til at synes, at det var da pokkers så dejligt, alting det var. Jeg var så godt tilpas, og jeg havde et velbefindende – en oplevelse faktisk. Jeg gav mig til at fundere over – for så godt tilpas havde jeg sgu aldrig været før. Jeg mærkede, at jeg havde en livskraft – jeg havde lyst til alting. Fremtiden, den så ud til at kunne klares, uden jeg vidste *hvordan*. Der var faktisk ingen bekymringer. Jeg følte mig så godt tilpas i det hele taget, som jeg aldrig havde følt mig.

Senere hen er jeg godt blevet klar over, at jeg faktisk hele barndommen og læretiden igennem har været fysisk overanstrengt og aldrig fysisk har haft tid til at få vejret – hverken om søndagen, hvor vi havde fri, eller i den sparsomt tilmålte ferie. At man følte sig legemligt ovenpå, det tror jeg, det kommer af, at man har gået og ikke bestilt noget i et par måneder – at man har hentet sig igen. Det var faktisk en – jeg er ikke god til at beskrive sådan noget, men det var en fornemmelse af sig selv, sin krop, sit syn på tilværelsen – alting, der er svært at beskrive. Men det kan vel beskrives på den måde, at hvis én, der går og giver sig af med noget, der ikke skal laves, men man gerne vil lave det, tager sig selv i, at han går og fløjter eller smånykker. Men det er bare en svag afglans af den fornemmelse, jeg havde. Men så vidunderligt, det var det faktisk.

Det skal også siges, at der var sgu ikke meget at råbe hurra for, hvis man ellers tænkte sig om. Arbejdsløsheden inden for faget, den lå på en 25%. Det gjorde den altså. Og jeg har

Henry Mogensen

forklaret om understøttelsen og betingelserne og den 'overdådige' hjælp, som man sagde. Alle de heste, der ikke har seletøjet på, de ved sgu, hvor dejligt det er. Men det var altså ikke så dejligt, det man kunne få på bistandskontoret, eller socialkontoret, som det hed dengang.

Jeg har været heldig, kan man vel godt sige, at have arbejdsløshedsperioder, der ikke har strakt sig ud over ét år, og det var først senere. Det var i 50'erne. Men mange vege kunne ikke tage det, og de gik faktisk til grunde.

De lærte at blive arbejdsløse og slå plat på systemet, fordi det var de nødt til – de blev drukkenbolte og sprittere og alt muligt andet fælt. Der har sat' me været et stort tab af mennesker i 30'erne. I kan tro, der har været et stort tab i 30'erne – for pokker, af mennesker. Nogle er vel blevet bragt på ret køl, men mange, de er dælen bank' me ikke. Det bedre sig jo noget efterhånden, som tiden gik. Efterhånden kom arbejdsløsheden ned på en 8-10 %, og det syntes man, at det var et vældigt

fremskridt (...) Jeg har været klar over sammenholdets betydning, og jeg har været klar over samfundets indretning, også økonomisk. Derfor var jeg klar over, hvorfor jeg gik arbejdsløs, og hvorfor alle de andre gik arbejdsløse. Det har dæl'me meget at sige, fordi hvis man ikke er klar over det, så tror folk, og det er nok også noget, der gør sig gældende i dag, at det er dem, der er noget i vejen med, når de ikke har arbejde (...) Sådan var det i 30'erne, og det tror jeg fand'me også, det er nu."¹²

Den reflekterende fortæller

Hvordan kan man her se den reflekterende fortæller? *Refleksion* kommer af *reflektere*, dvs. kaste tilbage. Hvordan kaster den reflekterende fortæller da sine erindringer tilbage? I Henry Mogensens tilfælde dels i erindringsbilledet, dels i ræsonnementet.

Erindringsbilledet kommer til fortælleren, og han lader det strømme gennem sig. Billedet står i første omgang forklaringsfrit på en måde, som karakteriserer fortælleren i Benjamins forstand. Benjamin skelner mellem information og fortælling og ser et magtforhold gøre sig gældende, nemlig således, at "næsten intet, der sker, kommer fortællingen til gode, næsten alt informationen. Det er nemlig allerede den halve kunst ved at fortælle at holde en historie fri for forklaring".¹³

I Henry Mogensens erindringsbillede kommer et historiesyn til udtryk, der ligner Benjamins historiske materialisme: "Det sande billede af fortiden *glimter* forbi. Kun som et billede, der for aldrig at blive genset lyner i netop øjeblikket for dets erkendelighed, kan fortiden fastholdes".¹⁴ I billedet sprænges historien som forskelsløst kontinuum: "Historismen danner det 'evige' billede af fortiden, den historiske materialist gør med dén en erfaring, der er enestående."¹⁵

I forhold til erindringsbilledet er Henry Mogensens som fortæller den nærmeste til at reflektere over sin oplevelse, fordi han er den, der skal give den form. I billedets befriede øjeblik sanser fortælleren sig selv som ung i rum og tid på en måde, som ophæver dikoto-

mien ikke alene mellem fortid og nutid, men også mellem sjæl og krop: "Det var en fornemmelse af sig selv, sin krop, sit syn på tilværelsen – alting".¹⁶ Den beskrivelse er udtryk for et første niveau i refleksionen over, hvordan oplevelsen var. Det næste niveau drejer sig om, hvoraf den følelse kom. Og hermed arbejder fortælleren historisk med sin egen livshistorie: "Senere hen er jeg godt blevet klar over (...)".¹⁷ Således kan refleksionen have et livshistorisk perspektiv og på den måde være erfaringsbundet. Billedet er den reflekterendes stof.

I form af ræsonnement kan refleksionen bevæge sig fra et livshistorisk perspektiv til et samfunds- og klasseperspektiv. Henry Mogensens må have spurgt sig selv: Hvordan var forholdene? Hvordan kunne det være gået mig som en af de andre? Og derfra kommer han som ræsonnerende frem til at udrede arbejdsløshedprocenter og understøttelsens størrelse og forholdene for dem, der gik til grunde.

I ræsonnementet er fortælleren ved at gøre sig til herre over erindringens stof. Han fortolker sine egne erfaringer i relation til problemer i nutiden eller i førnutiden. Således udvider han fortællingens kreds fra sit eget liv til samfundets og klassens, og dermed udfolder han en intellektuel praksis. Om end den er sjælden, kaster den et kritisk lys over Daniel Bertaux's betragtninger over de intellektuelles funktion, som skulle det analytiske arbejde udelukkende være forbeholdt en sådan samfundsgruppe. Om de interviewede skriver Daniel Bertaux: "Hvert menneske har et begrænset perceptionsfelt (...). Folk lærer gennem deres praksis, og denne praksis bringer dem kun sjældent i kontakt med et bredt spektrum af sociale felter. Det er vores opgave som intellektuelle at bringe disse stumper af viden, som kan findes overalt, sammen og tegne et billede af helheden og dens bevægelser. Dette er den egentlige betydning af det, der kaldes 'analyse'."¹⁸

Efter mødet med den reflekterende fortæller må vi uddrage den lære, at vi ikke alene må forholde os i en lyttende spørgen, men også i en spørgende lytten til fortælleren og os

selv. Vi kan i en dobbeltbevægelse mellem refleksion og selvrefleksion bestræbe os på at blive ligestillet med fortælleren. At være analyserende og i den forstand intellektuel er ikke forbeholdt en bestemt gruppe i samfundet. Som mange før os erfarer vi, at arbejderne har deres egne selvlærte, 'organisk intellektuelle' imellem sig.¹⁹

Det længe vedvarende fortællearbejde som læreproces

Som historisk videnskab fremhæver Ronald J. Grele oral history for dens udprægede brug af empirisk feltarbejde: "Det indebærer, at vi ikke blot til stadighed kan gå tilbage til vore kilder og bede dem om at fortælle os noget mere, vi kan også udforske et utal af historiske forestillinger betydeligt mere detaljeret og under ganske anderledes betingelser."²⁰

Med andre ord kan man opsøge den samme person igen og igen, hvis man har noget at spørge om. Sådan vil det være, hvis man betragter vedkommende som 'kilde'. Men den form for kategorisering kan blive anfægtet, når fortælleren i arbejderen får mulighed for at komme til orde. Således virker Henry Mogensens som den reflekterende fortæller, da han i 1988 afslutter en video om sin læretid i smedefaget på følgende måde:

"Nu hvor jeg ikke arbejder mere, da kan jeg ikke sådan lige pludselig lægge mig på langs, fordi det er sådan, ligesom jeg synes, at det der sker, det hænger sammen med mig selv; og det gør det sgu faktisk også. At jeg giver mig af med tingene ...ja, det går langsommere osv., men noget kan man altså få til at skride alligevel. Det vil jeg sgu blive ved med, indtil åndsevnerne, de forlader mig, og vejret, det gør samtidigt med."²¹

Ud fra den slutning kan man som lyttende forstå, at refleksion og selvrefleksion for fortælleren er et længe vedvarende arbejde, der henter sin målestok fra døden.

Sammenholder man Henry Mogensens formning af sine erindringer i 1982 med udtryksmåden i 1988 i videoen, kan man iagttage, hvordan han har arbejdet med formen. Det

længe vedvarende arbejde ytrer sig hos ham i en fortættet, ordsproglignende billeddannelse, som forbinder ham med udtryksmåden hos den klassiske fortæller, sådan som Benjamin skildrer ham.

For os ytrer den vedholdende beskæftigelse med Henry Mogensens fortælling sig ved, at vi vender tilbage med det for øje, at andre skal lære fortælleren at kende – ikke ansigt til ansigt, men i medierede former som bogudgivelse, videoproduktion og radioudsendelse. I 1992 opsøger vi igen Henry Mogensens som den levende kilde, Grele omtaler. Vi vil nemlig undersøge, hvordan en kommunistisk arbejder ser på sammenbruddet i de østeuropæiske lande og på Sovjetunionens opløsning, og hvilke konsekvenser disse ændrede forhold får på hans selvforståelse som kommunist. Vi kommer med den erkendelsesinteresse, der hører sammen med den fagligt og politisk aktive arbejder. Men vi erfarer da, at den ikke tager højde for, at fortælleren kan have udviklet en anden form for centrering af *sin* erkendelsesinteresse.

Henry Mogensens delagtiggør os i sine vurderinger af de politiske forhold; men han tilkendegiver også, at der er forhold, som forekommer ham overordnet politiske ændringer i verden, nemlig de økologiske. Han ser livet på jorden truet af menneskenes rovdrift, han taler den ødelagte og tavse naturs sag op imod den fremskridtstro, der styrer menneskenes tiltagende udnyttelse af naturen – såvel den ydre som menneskenes egen. Optagetheden af de økologiske problemer indebærer for fortælleren en kritik af fagbevægelsen i Danmark: den har ikke forstået, at det økologiske spørgsmål er blevet det overordnede problem, den må forholde sig til. Samtidig ligger det ham på sinde at dele sine iagttagelser af kunstværker med os og gøre sig sine refleksioner over det kunstsønne og det naturskønne. Den kunst, der før i tiden har glædet ham, fylder ham på refleksionens afstand med en vrede: for han kan nu se, at det kunstsønne ikke omfatter det arbejdende menneske, tværtimod udelukkes det af kunstens verden. Som i et kritisk modlys kan han se det æstetisk

smukke i en forslidt arbejder, hvis krop formes af arbejdet, så den på en gradvis mere fuldkommen måde tilpasses maskinen.

Gennem vedvarende samtaler i de år, der fulgte, erfarede vi sammen med Henry Mogensens ved bordet i køkkenet fortællerens virke. Han lægger lag på lag til sin fortælling, mens han selv bliver mere og mere forsvindende. Fortælleren arbejder tålmodigt med sit stof på en måde, som kendes fra naturen, og som menneskene engang efterlignede. Den sammenhæng henter Benjamin fra digteren Paul Valéry, der siger:

“Miniaturer, elfenbensudskæringer, genenarbejdet til det mest fuldenkte, sten, der efter politur og prægning er fuldkomne, arbejder i lak eller malerier, hvori en række tynde, transparente lag lægger sig over hinanden – alle disse frembringelser af udholdende, forsægsfuld anstrengelse er ved at forsvinde, og den tid er forbi, hvor det ikke kom an på tid. Mennesket af i dag arbejder ikke mere på det, der ikke lader sig forkorte.”²²

Under lønarbejdet er den reflekterende fortæller en kritiker af alle former for tidspres, og i alderdommen kan han uhæmmet sætte sig ud over den tomme og homogene tids herredømme. Den kvalitative tid råder på sin måde i kroppen. Fortællingens tid bliver fra et givet tidspunkt afmålt, trætheden melder sig. Fortælleren følger tidens gradvise forandringer af kroppen og sanserne. Bevægelserne indskrænkes mere og mere, indtil den dag, den 5. maj 1997, hvor Henry Mogensen efter en køretur i skoven sætter sig på trappen og siger: “Nu kan jeg ikke rejse mig mere.” Således lærer vi, at “Døden er sanktionen af alt, hvad fortælleren kan berette”.²³

Et perspektiv

Hvis man undrende spørger om, hvilket sigte den reflekterende fortæller kan have med at udvide sin fortællings synsfelt, så det omfatter mennesket i dets samfunds- og naturforbundethed, kan man finde stof til eftertanke hos Benjamin i hans teser fra 1940 *Om historiens begreb*:

“Klassekampen, som en historiker, der er skolet hos Marx, altid har for øje, er en kamp om de rå og materielle ting, uden hvilke der ingen fine og spirituelle gives. Trods det er de sidste nærværende i klassekampen som andet end forestillingen om et bytte, der tilfalder sejrherren. De er levende i denne kamp som fortrøstning, som mod, som humor, som list, som urokkelighed, og de virker tilbage i tidens fjerne. De vil altid på ny bringe enhver sejr, der nogensinde er tilfaldet de herskende, i fare.”²⁴

Under lønarbejdet er fortælleren en kritisk skikkelse, der med sin beretning rejser spørgsmål, som kaster tvivl over de herskendes ret til herredømmet. Hvis dén fortæller skal til orde, hvilke krav stiller det da til den lyttende, spørgende og fortolkende ‘oral historian’? På den ene side set må vi gøre op med kategorien ‘kilde’ som udtryk for den mundtlige fortælling. På den anden side set må vi bestræbe os på vedvarende at udforske, hvordan vi i fortælsituationen kan praktisere ligestillethed.

Den mundtlige histories betydning

Konferencen i Rio de Janeiro var indkaldt for, at alle, der har mundtlighed som arbejds- og forskningsfelt, kunne få mulighed for at diskutere under den overordnede synsvinkel: *Oral History: udfordringer i det 21. århundrede*. Konferencen forløb over dagene 14.-18. juni 1998, og der deltog 302 personer fra 42 lande i verden.

For første gang i Oral History’s 23-årige historie lå samlingsstedet uden for Europa, nemlig i et latinamerikansk land, Brasilien. Denne geografiske placering fik en egen kulturel betydning, som kom til udtryk allerede under konferencens åbning. For første gang kunne portugisisk og spansk tales officielt, sidestillet med europæiske hovedsprog som engelsk og tysk. Vi konferencedeltagere fik del i den løftethed, som kommer af, at man om end for en kort stund iværksætter et modtræk til sider af det euro-amerikanske hegemoni. For de latinamerikanske deltagere udgjorde konfe-

rencen en offentlighed. De kunne tage til orde på egne præmisser og ytre *deres* kulturelle selvforståelse i forhold til betydningen af 'oral history' i deres del af verden.

I paneldiskussioner og workshops blev der lagt kritisk distance til betegnelserne 'Sydamerika' og 'Mellemamerika'. Sprogbrugen afslører et amerikansk hegemoni. Selv taler de om 'Latinamerika', ikke som udtryk for en region, men for et kontinent, der med alle sine forskelligheder søger at finde og bevare sig selv på trods af USA's imperialism.

Latinamerikanere var toneangivende, både som konferencens tilrettelæggere og deltagere. Derfor kunne de anslå dens tema ud fra deres virkelighed. Antonio Torres Montenegro, leder af den brasilianske Oral History organisation, fremhævede, at den herskende historieopfattelse i Brasilien siger: "Folket har ingen hukommelse." Hermed understregede han, at de herskende forsøger at legitimere udelukkelsen af folket fra den officielle historiskrivning. Under de brasilianske forhold ser han oral history som den bevægelse, der kan give folket muligheder for at komme til orde og dermed trodse den tavshed, det er blevet underkastet. Således blev det yret, at mundtlighed er indlejret i magtforhold.

I konferencens forløb var det en europæer, italieneren Alessandro Portelli, der trak forbindelsen til deltagernes praksis som feltarbejdere og forskere i mundtlig historie, idet han på dialogisk vis spurgte: "Har vi i vores praksis spørgsmålet om magtforhold med os? Ser vi de berettende som på én og samme gang undertrykte og kæmpende? Tager vi højde for, at de undertrykte vil sætte sig i bevægelse?"

Diskussion af den type spørgsmål kom til at gennemtrænge hele konferencen. Vi rejste fra Rio med den erfaring, at når spørgsmål om den mundtlige histories betydning rejses ud fra forholdene i Latinamerika, hvor imperialismens og kolonialismens historie er så påtrængende, da bliver det muligt at forbinde lokale og globale perspektiver, nationale og transnationale synsvinkler. I et kolonialisert land som Brasilien må de beherskede føre kul-

turkamp for at kunne se sig selv i deres eget billede – ellers er de hjemfaldne til de vrangbilleder, koloniherrerne har skabt af dem.

Hos os er kulturkampen officielt set jo indstillet. Men hvad siger sproget om opretholdte magtforhold, når arbejdere selv frasiger sig udtryk for egen identitet og ikke længere taler om sig selv som arbejdere og proletarer, men som lønmodtagere og funktionærer? Hvis historiesyn har overtaget, når den mundtlige fortælletradition er uomtalt eller underkendt? Hvilket kultursyn er herskende, når arbejdere ikke forstås som historieskabende og historieformidlende? Hvilken legitimitet falder ikke ind over arbejderes tendentielle fravær som selvgyldige kulturbærere, når man blandt historikere holder den opfattelse i hævd, at det er historikerne, der skal finde frem til midler, så der lægges "en dæmper på eventuelle overdrivelser og usandfærdigheder?"²⁵ Det historiesyn, der som intention har at sikre 'kildens' objektivitet og sammenlignelighed med andre kilder, stadfæster samtidig i sin bedreven uligheden mellem interviewsituationens to parter.

Under konferencens afslutning sammenfattede Alessandro Portelli spørgsmålet om, hvordan oral history i det 21. århundrede kan udvikle sig til et kritisk alternativ til den revision af det 20. århundredes historieskrivning, der pågår og forestår. Med henvisning til diskussioner i Italien ser Portelli nemlig for sig en revision af Europas historieskrivning, hvori alle former for kamp og oprør skrives ud af historien. Hovedskellene mellem på den ene side fascistiske og nazistiske og på den anden side kommunistiske og socialistiske skal for fremtiden retoucheres bort i en forskelsløs kategori, der går under betegnelsen 'forbrydelse'. Denne rekonstruktion af det 20. århundrede baserer sig således på glemsel og fortælse. Formålet er at bane vejen for en 'naturlig' overgang til markedsøkonomiens eneherredømme i det 21. århundredes verden.

Portelli rejste spørgsmålet om den mundtlige histories mulige betydning i forhold til denne herskende tendens. Selv svarede han: "Erindring er et historisk faktum, erindring er

historie." Dette er står der kamp om ifølge Portellis opfattelse, og alle mundtlige historikere deltager – såvel de fortællende som de lyttende-spørgende. Skal fortielsen og glemslen ikke løbe af med sejren, må vi i den mundtlige histories praksis udvikle et dialogisk og ligestillende forhold mellem alle implicerede. Men den bestræbelse kan ikke betragtes isoleret: den er afhængig af udviklingsniveauet for lighed og demokrati i samfundet mere generelt. Derfor kan den mundtlige historiker ikke holde sig uden for denne kamp.

Noter

1. Se Keld Dalsgård Larsen: Indfaldsvinkler til arbejdslevens historie, *Årbog for Arbejderbevægelsens historie* 22/1992, s. 69.
2. Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg: Worker Education and Oral History in Denmark, *Socialism and Democracy* 1/1992, s. 113-123.
3. Walter Benjamin: Der Erzähler, *Gesammelte Schriften*, II, 2, Frankfurt am Main 1991, s. 439.
4. Alessandro Portelli: *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*, New York 1991, s. 32.
5. Alfred Kristensen: *Alfred Kristensen. Ordret udskrift af livshistorisk fortælling*, Arkivet Åstedet, Århus 1983, s. 2.
6. Ibid.
7. Op.cit., s. 4.
8. Op.cit., s. 2.
9. Portelli, op.cit., s. 57-58.
10. Benjamin, op.cit., s. 464.
11. Op.cit., s. 439.
12. Henry Mogensen: *Henry Mogensen. Ordret udskrift af livshistorisk beretning*, Arkivet Åstedet, Århus 1982-1996, s. 30-31. Henry Mogensens livshistoriske fortælling er udgivet i Henry Mogensen: *Et er sikkert – alt forandres*, Århus 1987.
13. Benjamin, op.cit., s. 445.
14. Walter Benjamin: Om historiens begreb, i Thomas Bredsdorff og Finn Hauberg Mortensen (red): *Hindsgavl Rapport*, Odense 1995, s. 70.
15. Op.cit., s. 75.
16. Mogensen, op.cit., s. 30.
17. Ibid.
18. Daniel Bertaux: From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practice, i *Bio-graphy and Society*, Beverly Hills 1981, s. 40.
19. Antonio Gramsci: *Fængselsnotater I*, København 1991, s. 228.
20. Ronald J. Grele.: Ziellose Bewegung. Methodologische und theoretische Probleme der Oral History, i Lutz Niethammer (Hrg.): *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis der 'Oral History'*, Frankfurt am Main 1980, s. 155.
21. Henry Mogensen: *Jeg hedder Henry Mogensen*, video, Århus 1988, s. 7.
22. Benjamin, 1991, op.cit., s. 448.
23. Op.cit., s. 450.
24. Benjamin, 1995, op.cit., s. 70.
25. Dalsgård Larsen, op.cit., s. 69.

Abstract

Kirsten Folke Harrits and Ditte Scharnberg: Meeting with the storyteller, *Arbejderhistorie* 1/1999, pp. 23-32.

How can one describe the relationship between the storyteller and the interviewer and researcher who comes from outside? Up until now the dominant position has been that of regarding the narrator as a historical source and the interviewer as the one who alone should ask questions, reflect upon and analyse the answers. However, where one seeks the person who gives information one instead finds a reflective storyteller, who knows what is important to tell, who has drawn up a plan as to what to say and draw attention to. We are therefore obliged to revise our perception of ourselves as the questioning interviewer who steers or leads the interview. The way towards an equality in the situation between interviewer and interviewee is through, what best can be described as, a listening questioning. This does not exclude the fact that we can have a plan but it can never have a controlling role. By being on an equal footing with the storyteller the interviewer should help to uncover previously overlooked aspects of history – also those areas of history which might be repressed in the individual's understanding of their own life and their recounting of it.

Kirsten Folke Harrits og Ditte Scharnberg
Arkivet Åstedet, Viby Bibliotek
Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.